

4.ÜNİTE

U

TYT Orta ve İleri Düzey Tarih Soru Bankası

*Türklerin Tarih Sahnesine Çıkışı,
İlk Türk Devletleri*

BEGÜM ÜNLÜ

İLK VE ORTA ÇAĞLARDA TÜRK DÜNYASI

ORTA ASYA KÜLTÜR MERKEZLERİ

ORTA ASYADAN YAPILAN TÜRK GÖÇLERİ

TÜRKLERDE YÖNETİMLE İLGİLİ KAVRAMLAR

HUKUK

ORDU

BOZKIR KÜLTÜRÜ

BİLİM – SANAT

SOSYAL YAPI

YAZI – EDEBİYAT

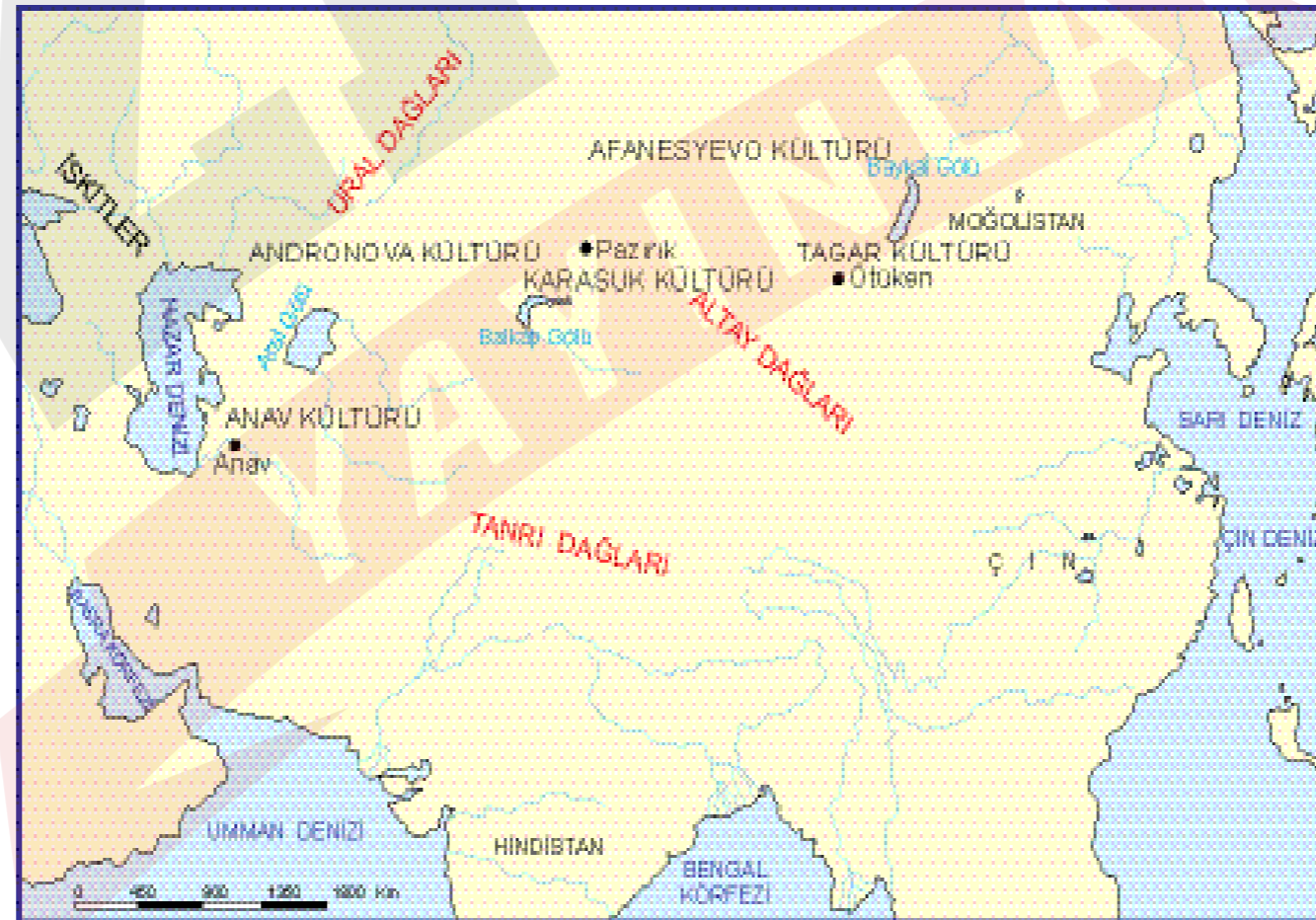
EKONOMİ

DİNİ İNANIŞ

ORTA ASYA NERESİ

- Batıda Hazar Denizi,
- kuzeyde Kırgız bozkırları ve Altay Dağları,
- doğuda Moğolistan ve Çin'in batısı (Doğu Türkistan),
- güneyde Tibet Platosu ve Hindukuş Dağları ile çevrili bölgedir.

Orta Asya

- Anav: (MÖ 4000 -MÖ 1000) Orta Asya'nın en eski kültür bölgesidir.
- Afanesyevo: (MÖ 2500-MÖ1700) Türklere ait en eski kültür bölgesidir.
- Andronova: (MÖ 1700-MÖ 1200) Afanesyevo kültürü ile beraber Türklerin ataları tarafından meydana getirilmiştir.
- Karasuk: (MÖ 1200-MÖ 700) Hunların ataları tarafından bırakılan en önemli kültür bölgesidir.
- Tagar: (MÖ 700-MÖ 300) Kendinden önceki Türk kültürlerinin bir sentezi ve gelişmiş şeklidir.

Örnek:

Altay ve Sayan dağlarının kuzeybatısında görülen MÖ 3200 - 1700 yıllarındaki Afanesyova kültür merkezinde Kurot ve Kuyum kurganlarında yapılan kazılarda bakırdan aletlerin ve taşları oyarak yapılan mezar taşlarına kartal figürlerini gösteren buluntuların çıkarılması bu kültür merkezini oluşturanlarla ilgili olarak,

- I. ölümden sonraki hayata inandıkları,
- II. ekonomilerinin temelini hayvancılığa dayalı olduğu,
- III. maden işlemeciliğini bildikleri

yargılarından hangilerini doğrular?

A) Yalnız I

B) Yalnız III

C) I ve II

D) I ve III

E) I, II ve III

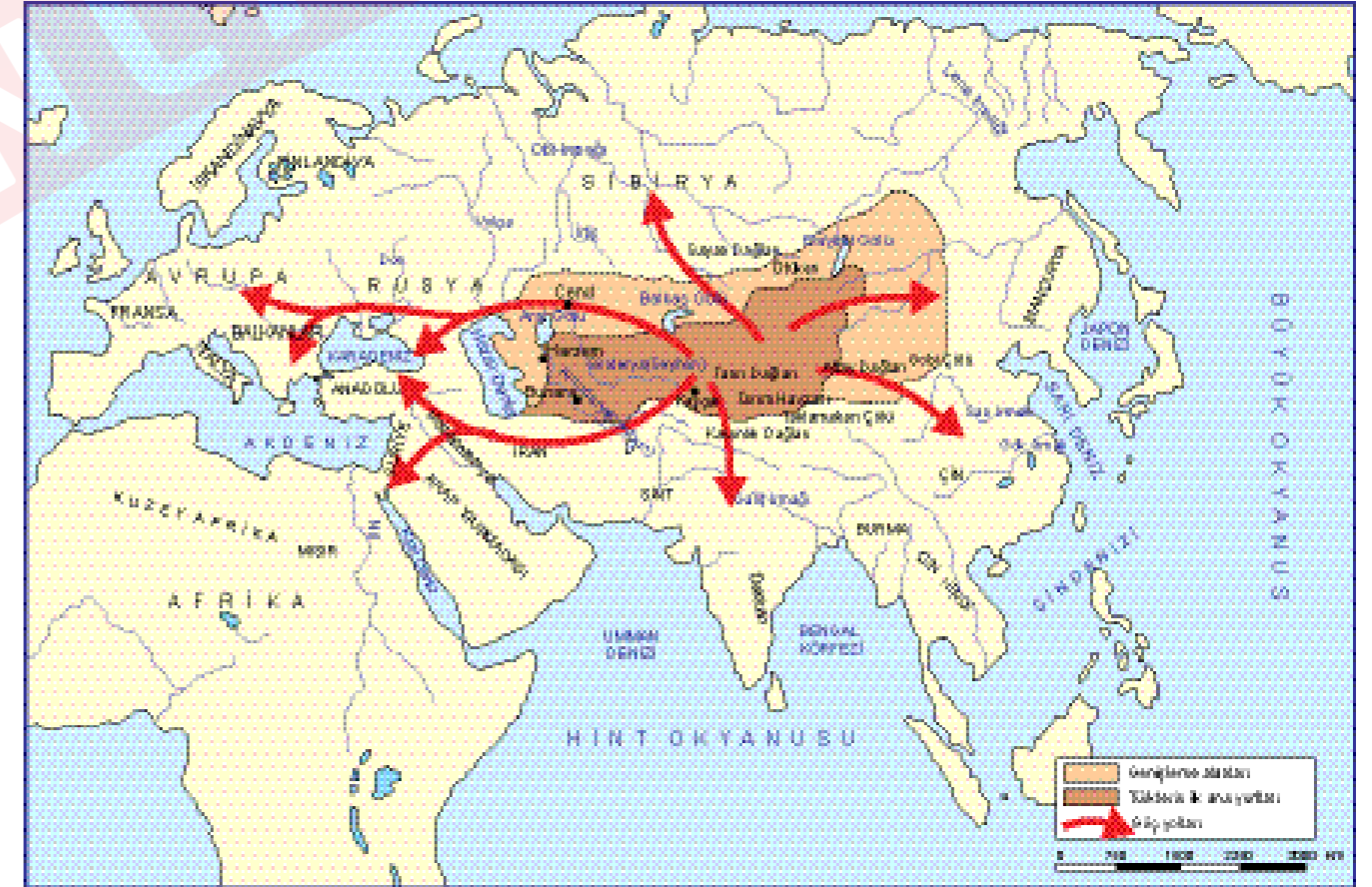

ORTA ASYADAN YAPILAN TÜRK GÖÇLERİ

Sebepleri

- Kuraklık veya ağır kış şartları nedeniyle kıtlık yaşanması
- Nüfus artışları nedeniyle otlakların yetersiz kalması
- Salgın hastalıklar
- Göç eden boyların birbirini takip etmesi
- Boylar arası mücadeleler
- Diğer devletlerin baskıları

Orta Asya Göçleri

Göçler Sonucunda,

- Türk kültürü dünyaya yayıldı.
- Pek çok Türk devleti kuruldu.
- Türk tarihini bir bütün halinde incelemek zorlaştı.
- Türkler gittikleri bölgelerdeki toplumlarla kültürel etkileşim yaşadı.

YÖNETİMLE İLGİLİ KAVRAMLAR

Veraset

- Ülke hanedanının erkek üyelerinin ortak malıdır.
- Yani kız çocuklarına egemenlik hakkı tanınmamıştır.

Örnek:

Türk devletlerinde, “Hanedanın erkek üyelerinin hükümdarlık hakkına sahip olması”,

Verilen boşluk aşağıdakilerden hangisiyle tamamlanırsa yanlış olur?

- A) taht kavgalarına neden olmuştur.
- B) çok sayıda Türk devletinin kurulmasına ortam hazırlamıştır.
- C) Türk devletlerinin içten parçalanmalarına neden olmuştur.
- D) ülke bütünlüğünün korunmasını sağlamıştır.
- E) siyasi istikrarın sürdürülmesini zorlaştırmıştır.

KUT

- Türklerde devleti yönetme yetkisinin kağana Gök Tanrı tarafından verildiği inancıdır.
- Ancak kağan hiçbir zaman kutsal varlık sayılmamıştır.
- Tanrı kağana kut vererek hükümdarlık gücü ve yetkisi bahşetmiştir.
- Kağan olmak için Gök Tanrı tarafından kut verilmiş bir aileye mensup olmak gerekirdi.
- Kut kan yoluyla geçtiği için tüm hanedan üyeleri kağan olma hakkına ve yetkisine sahiptir.

BOYLAR FEDERASYONU

- Türk devletlerinde aileler (oguş) birleşerek urugları (aileler birliği), uruglar birleşerek boyları oluşturur.
- Birkaç boy bir araya gelerek Boylar Federasyonunu oluşturmuştur.
- Her boyun başında o boydan sorumlu boy beyleri vardır.

KURULTAY (TOY - KENEŞ)

- Türk devletlerinde her türlü konunun görüşüldüğü meclistir.
- Kanun yapma gücünün olması,
- Kağanı seçme, kağanın yetkilerini denetleme yetkisinin olması **demokratik yönü** olduğunu gösterir.
- Kurultayda son sözün kağana ait olması **danışma meclisi** niteliğinde olduğunu kanıtlar.
- Üyelerine **toygun** denilir.

YAYINLARI

KAĞAN (HAN, HAKAN)

- Türk devletlerinde hakimiyetin temsilcisidir.
- Han, Hakan, Tanhu, Şanyü, İlteber, İdikut, Erkin gibi unvanlar kullanmışlardır.
- Töre koyabilir, yargılama da yapabilmektedir.
- Kök Türk Yazıtları'nda kağanın kut, ülüş, küç denilen yeteneklere sahip olduğu belirtilmiştir.

UZMANLARIN
YAYINLARI

HATUN

- Hükümdarın eşidir.
- Hatunun elçileri kabul etmesi kağanı temsil etme yetkisine sahip olduğunu gösterir.
- Kurultayda oy kullanabilmiştir.
- Kağan öldüğünde tigin (hükümdarın erkek çocuğu) küçükse ülkeyi yönetebilmiştir.

Örnek:

Türk devletlerinde yönetiminde söz sahibi olan Hatun'un,

- I. elçileri kabul etme,
- II. oğlunun veliaht olma,
- III. kabul törenlerine katılma

özelliklerinden hangileri kağanı temsil gücüne sahip olduğunu gösterir?

- A) Yalnız I B) Yalnız III C) I ve II
D) II ve III E) I, II ve III

AYUKI

- Devletin üst düzey görevlilerinin yer aldığı, son sözün kağına ait olduğu kuruldur.
- Günümüzdeki Bakanlar Kuruluna benzer.
- Kağan olmadığına hanedan dışından aygucı-üge ayukıya başkanlık yapmıştır.
- Ayukı üyelerine Buyruk yani bakan denilmiştir.

TÜRKLERDE HUKUK

- Yazısız hukuk kuralları olan **TÖRE** hakimdir.
- Türk töresi **iyilik, eşitlik, adalet, insanlık** esasları üzerine kurulmuştur.
- Gelenek ve görenekler,
- Hükümdarın getirdiği hukuk kuralları,
- Kurultay kararları töreyi oluşturmaktadır.
- Ordudan kaçma, vatana ihanet, adam öldürme, barış zamanında başkasına kılıç çekmenin cezası ölümdür.
- **Yargu**: Siyasi sorunlarla ilgili başkanlığını kağanın yaptığı yüksek mahkemedir.
- **Yargan**: Adi suçlara bakılan başkanlığını **yargucu** denilen hakimlerin yaptığı yerel mahkemelerdir.

Örnek:

Türk töresine göre adam öldürmek, barış zamanlarında kılıç çekmek, zina yapmak, hayvan kaçırmak, bağlı atı çalmak ve hırsızlık yapmak gibi suçları işleyenler idam edilir, malları devlet hazinesine aktarılır, ailelerinin hürriyetleri kısıtlanırdı. Hafif suçlar ise genellikle on günü aşmamak üzere hapis ve bedel ödeme yolları ile cezalandırılırdı.

Bu bilgilere göre Türk töresiyle ilgili olarak aşağıdakilerden hangisi söylenemez?

- A) Toplumsal düzeni koruyan esaslar içermesi
- B) Mülkiyet hakkını gözetmesi
- C) Barışçıl niteliklerde olması
- D) Suçun şahsiliği esasına dayanması
- E) Suçun durumuna göre bedel ile cezalandırma esasına da yer vermesi

BOZKIR KÜLTÜRÜ

- Bağımsız yaşama duygusunu güçlendirmiştir.
- Hareket ve sürat kabiliyetini geliştirmiştir.
- Yaylak-kışlak hayatını sürdürmüşlerdir.
- Ekonomilerinin temelini hayvancılık olmasını sağlamıştır.
- Toprağa dayalı soylu zümrelerin görülmemesini sağlamıştır.

SOSYAL YAPI

Oguş	Aile
Urug	Sülale
Bod	Boy
Budun	Millet
İl	Devlet

! NOT

→ Yarı göçebe hayatın etkisiyle toprağa bağılılık olmaması sınıflı bir toplum yapısını engellemiştir.

Örnek:

Türk devlet ve toplum yapısında ayrıcalıklı, nüfuzlu toplum sınıflarının oluşmaması aşağıdakilerden hangisinin doğrudan sonucudur?

- A) Geniş bozkırlarda sürdürülen yaylak - kışlak yaşam biçiminin
- B) Türk veraset sisteminin
- C) Tanrı'nın kut verme anlayışının
- D) Kurultay'da siyasi, askeri, ekonomik sorunların görüşülebilmesinin
- E) Ülkenin Doğu - Batı, Kuzey - Güney biçiminde yönetilmesinin

EKONOMİ

HAYVANCILIK

- Ekonominin temeli hayvancılıktır.
- Bu da yaylak-kışlak yaşamına neden olmuştur. Bu durum da yerleşik hayatın geç başlamasında da etkili olmuştur.
- Dokumacılık, dericilik gibi alanlarda gelişme yaşanmıştır.

Örnek:

Ekonomilerinin temelinin hayvancılığa dayalı olduğu Türkler, geniş bozkırlarda at ve koyun yetiştiriciliği, maden işlemeciliği ve dokumacılık alanlarında ilerleme kaydetmişlerdir.

Türlere ilişkin verilen bu bilgilerle aşağıdakilerden hangisi arasında ilişki kurulamaz?

- A) Yaylak - kışlak yaşam biçiminin görülmesi
- B) Orduda ve ulaşımda atlardan yararlanılması
- C) Yerleşik yaşama geç geçilmesi
- D) Siyasal istikrarın güçlü tutulması
- E) Türk tarihinin araştırılmasının zorlaşması

TARIM

- Hunlar dönemine ait saban ve oraklar ile sulama kanalları olması bu dönemde tarım yapıldığının doğrudan kanıtıdır.
- Uygurlardan itibaren
- ekme biçme aletlerinin yaygın görülmesi,
- toprak ve mesken vergisi alınması,
- yerleşik hayatın yaygınlaşması,
- buna bağlı olarak saraylar, evler yapılması tarımsal faaliyetlerin yaygın görülmesinin sonuçlarıdır.
- Hunlarda Tötö Kanalı, Uygurlarda **Karız Kanalı** tarıma verilen önemi gösterir.

TİCARET

- İpek Yolu tarih boyunca Türk-Çin mücadelesinin temel nedeni olmuştur.
- İpek Yoluna hakim devletler değıştikçe İpek Yolu güzergahı da değışmiştir.

UZMANLARIN
YAYINLARI

ORDU

- Türklerin saldırıya açık bir coğrafyada yaşamaları "Her Türk asker doğar." anlayışını güçlendirmiştir.
- Türklerde askerlik meslek değil bir yaşam tarzıdır.
- Ücretli askerlik yoktur. Mete Han Dönemi'nde onlu sistem oluşturulmuştur.
- Savaşlarda Turan taktiği(hilal taktiği-sahte ricat) uygulanmıştır.
- Atın ehlileştirilmesi ve savaş aracı olarak kullanılması, demirden silahlar yapılması medeniyet tarihine önemli katkılardır.

Kara Kuvvetleri

Turan Taktiği

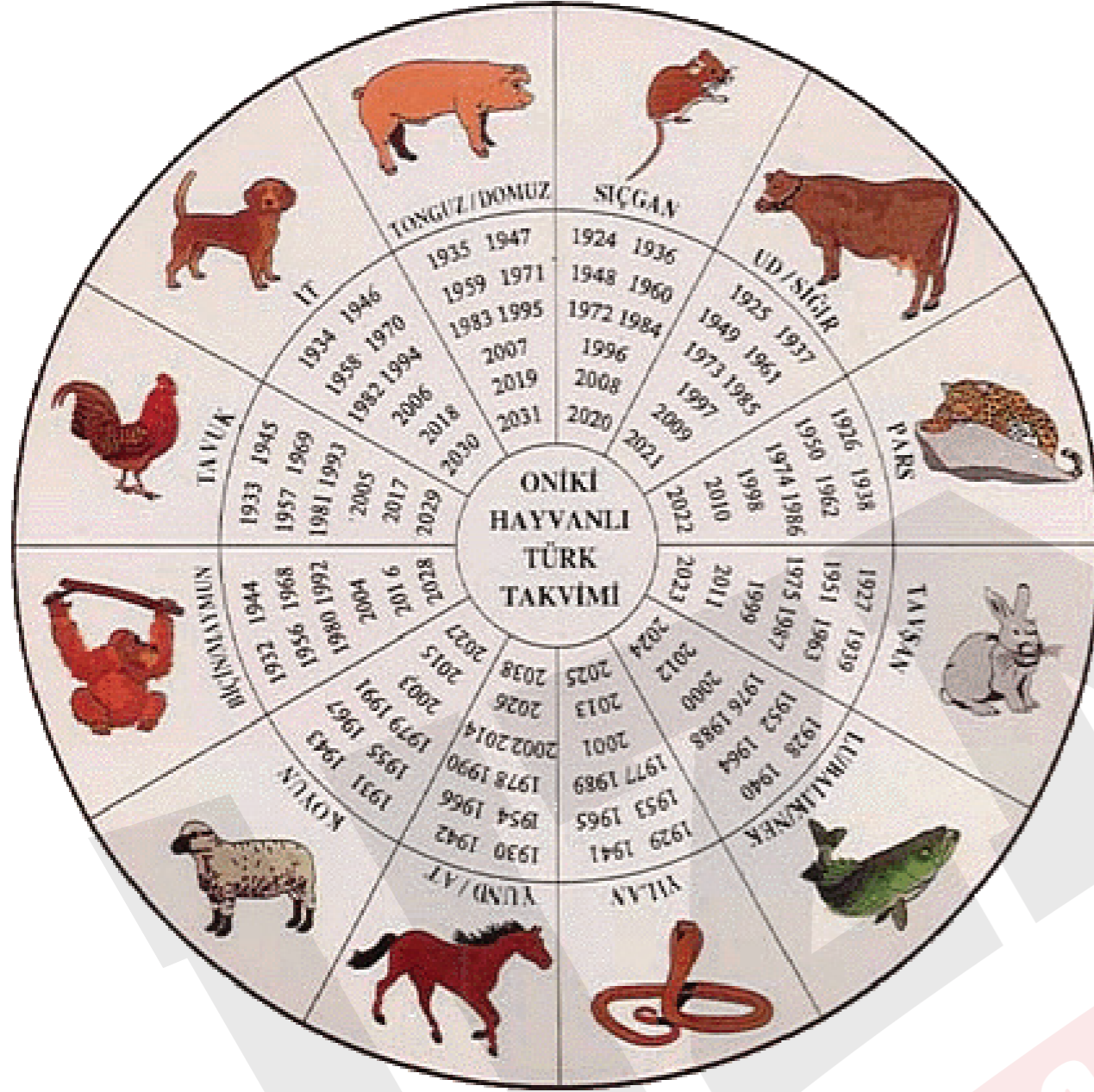

BİLİM - SANAT

- On iki hayvanlı takvimin oluşturulması Türklerde gök bilimi alanında bilgi birikimi olduğunu kanıtlar.
- Demirin işlenmesi de bilimsel çok önemli bir gelişmedir.
- Çadır sanatı çok gelişmiştir.
- Uygurlara kadar taşınabilir sanat eserleri yaygındır.
- Uygurlardan itibaren mimari gelişmiş olup, saraylar, tapınaklar yapılmıştır.

On İki Hayvanlı Türk Takvimi

Orta Asya Çadır

YAZI - DİL - EDEBİYATI

- İlk Türk alfabesi Köktürk alfabesi olup, bazı değişikliklerle Bulgarlar, Hazarlar, Peçenekler, tarafından da kullanılmıştır.
- İkinci Türk alfabesi ise Uygurlara aittir.
- Sözlü edebiyat gelişmiştir.
- **İskit:** Alp Er Tunga, Şu destanları
- **Asya Hun:** Oğuz Kağan destanı
- **Köktürk:** Ergenekon, Bozkurt destanları
- **Uygurlar:** Türeyiş, Göç destanları
- **Kırgız:** Manas destanı

DİNİ İNANIŞ

- Gök Tanrı inancı temeldir.
- Ahiret inancı vardır.
- Kurgan denilen mezarlara ölümler eşyalarıyla gömülmüştür.
- Mezar taşlarına balbal denilir.

Kurgan

Balbal

